

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ МАЛИХ ДРАМАТИЧНИХ ФОРМ У РАННІЙ ТВОРЧОСТІ Б. БРЕХТА

У статті йдеться про особливості поетики малих драматичних форм у ранній творчості Бертольта Брехта, на прикладі одноактної п'єси "Біблія" (1913 р.), яка є першим завершеним драматичним твором Брехта. Розглядається реалізація характерних ознак малих драматичних форм "скорочення" та "ущільнення".

Творчість всесвітньо відомого німецького драматурга Бертольта Брехта попри значну вивченість зберігає й на сьогоднішній день низку проблем, які потребують детального дослідження. Однією з таких білих плям в дослідженні творчості Брехта є його ранні одноактні драматичні твори "Біблія" (Die Bibel) написана в 1913 році та 5 п'єс написаних в 1919 році: "Весілля (дрібних бюргерів)" ("Die (Kleinbürger)Hochzeit"), "Прошак або мертвий пес" ("Der Bettler oder der tote Hund"), "Він виганяє чорта" ("Er treibt den Teufel aus"), "Світло в нетрях" ("Lux in tenebris ") і "Тенета" ("Fischzug"). Ці п'єси досить довгий час залишалися поза увагою режисерів та літературознавців. Із шести вище згаданих п'єс лише одна "Весілля (дрібних бюргерів)" ("Die (Kleinbürger)Hochzeit") була поставлена на сцені ще до 1945 року у Франкфурті в 1926 році. Саме для цієї постановки назва була змінена з "Die Hochzeit" ("Весілля") на "Die Kleinbürgerhochzeit" ("Весілля дрібних бюргерів») [1: 61]. Ця п'єса користується популярністю та виконується в Berliner Ensemble і сьогодні. Вона була також першою серед інших надрукована у першій збірці одноактних п'єс в Німеччині "Spiele in einem Akt" ("П'єси в одній дії"), яку видав Вальтер Гюлерер (Walter Höllerer) у 1961 році [2]. Всі вище названі одноактівки були вперше надруковані в 1984 році в окремому виданні "Bertolt Brecht. Einakter und Fragmente" ("Бертольт Брехт Одноактні п'єси і фрагменти") [3] і були пізніше включені до першого тому Великого коментованого Берлінського і Франкфуртського видання творів Бертольта Брехта, виданого в 1988 році [4].

У монографії "Одноактні п'єси Бертольта Брехта", опублікованій 1980 року, Інґа Вінсен (Inge Vinzen) уперше робить спробу ґрунтовного дослідження особливостей поетики ранніх одноактних п'єс Б. Брехта [1]. У цій праці, проте, не розглядається перша одноактна п'єса "Біблія", написана 15-літнім гімназистом Брехтом ще в кінці 1913 року, хоча вона теж становить неабияку вагу для дослідження становлення Брехта як драматурга, будучи його першим завершеним драматичним твором. У межах статті ми спробуємо саме на прикладі першої одноактної п'єси Бертольта Брехта "Біблія" окреслити особливості поетики малих драматичних форм у ранній творчості письменника. Детальну інформацію про історію написання "Біблії" та інших одноактівок Б. Брехта подає в першому томі "Довідника Брехта" ("Brecht-Handbuch") (2001 р.) Ян Кнопф (Jan Knopf) [5]. У біографії творчості Бертольта Брехта "Чудовисько Брехт" ("Ungeheuer Brecht") трьох авторів: Франка Томсена (Frank Thomsen), Ганса-Гаральда Мюллера (Hans-Harald Müller) і Тома Кіндта (Tom Kindt), яка з'явилася 2006 року, "Біблії" присвячується перший розділ, де вона трактується як доказ яскраво вираженого протестантського світогляду юного Б. Брехта, в той час як інші одноактні п'єси взагалі залишаються поза увагою дослідників [6]. Таке твердження авторів є, звичайно, дуже полемічним, але їх акцентування на важливості "Біблії", в якій досить чітко помітні риси характерні для всієї ранньої творчості Б. Брехта, видається цілком виправданим. Ян Кнопф наголошує, що вже поетичні шкільні роботи в "Щоденнику № 10" (1913 р.) [7] засвідчують, що авторіві не так важливо було "виразити" свої особисті проблеми. Вони вказують, як зазначила Бріґітта Бернґайм щодо сонетів з цього щоденника, про чітко виражене усвідомлення важливості форми літературного твору в 15-літнього Брехта, яке стосується без винятку всіх інших форм, у яких Брехт пробував свої сили, в тому числі й ранньої одноактівки "Біблія" [5: 5]. Слова Брехта в "Щоденнику № 10" (1913р.) після віршу "Die Heimat" ("Батьківщина"): "Das war die Probe einer Ballade. Ich beherrsche den Stil nicht!" ("Це була спроба написати баладу. Я ще не володію цим стилем!") [7: 23] слугують підтвердженням цьому. Одноактна п'єса "Біблія", як слушно зазначає Ян Кнопф, є свого роду експериментом Бертольта Брехта з драматичною формою [5: 67].

"Біблія" з'являється в журналі "Die Ernte" ("Врожай"), який видавав Бертольт Брехт разом із декількома друзями з гімназії під керівництвом учителя з німецької мови та літератури протягом 1913 та початку 1914 років. Майже весь січневий номер 1914 року займає п'єса "Біблія", під якою єдиний раз за всю свою творчість Брехт підписався під псевдонімом Bertolt Eugen [4: 503]. На думку дослідників основними джерелами для написання першої п'єси Бертольта Брехта були Біблія, "Юдіт" Ф. Геббеля, "Емілія Галотті" Г.Е. Лессінґа, трагедія Т. Кернера «Цріни» та балада "Жертва" Д. фон Лілієнкрона [4: 502]. Вибір релігійної тематики, а саме критики релігійного догматизму, для першої п'єси був не випадковим. Бертольт Брехт виховувався матір'ю та бабусею в протестантських традиціях, відвідував протестантську гімназію. Біблія відігравала значну роль також в усій подальшій творчості письменника. Під час опитування, яке проводила одна з Берлінських газет у 1928 році, на питання про те, який літературний твір справив на нього найбільше враження, Бертольт Брехт, давно відомий на той час в широких колах як антибуржуазний та антирелігійний автор, відповів: "Ви будете сміятися: Біблія" [4: 503, 504]. Мотив дівчини, яка може врятувати оточене місто від зруйнування, принісши себе в жертву, був знайомий Брехту з біблійної історії про Юдіт, яка, провівши ніч з ватажком варварських орд Олоферном, убиває його й тим самим допомагає іудейському війську розгромити безпорадних нападників, а також з п'єси Ф. Геббеля "Юдіт", у якій використовується вищезгаданий біблійний мотив і головна героїня також наважується принести себе в жертву, переступивши таким чином через існуючі моральні норми глибоко віруючого суспільства. Бертольт Брехт переносить місце дії в Нідерланди в часи релігійних війн. Вихідна

ситуація зберігається: місто глибоко віруючих протестантів оточене військами католиків і лише дочка бургомістра може запобігти знищенню всіх міщан, якщо погодиться провести ніч із ворожим генералом. Розв'язка у Брехта інша. Після вагань дівчина не наважується занапасти свою душу слідуючи принципу: "Одна душа більш цінна ніж 1000 тіл!" [3: 13]. У Брехта з'являється також критика заможних бюргерів. Бургомістр відмовляє проханню дочки роздати запаси продуктів зі сховку біднішим жителям міста [3: 11].

"Біблія" має низку ознак характерних для одноактної п'єси, як однієї з малих драматичних форм поряд із драматичною сценою та мікроп'єсою. Ми не будемо робити спробу пояснити особливості поетики "Біблії" впливом натуралізму чи експресіонізму, як це робить, наприклад, Ян Кнопф [5: 248], роблячи акцент на особливостях поетики зумовлених специфікою малої драматичної форми. Найхарактерніша ознака малих драматичних форм "скорочення" та її додатковий фактор "ущільнення" [8: 9] присутні на різних рівнях п'єси. "Біблія" має поділ на 3 сцени. Перша сцена слугує експозицією для розвитку подій у другій сцені. Кульмінація й розв'язка відбуваються в третій сцені. У п'єсі присутня єдність місця, часу та дії. Автор залишає цілу низку "порожніх місць" (Leerstellen) [8: 8], які мають бути заповнені глядачами самостійно. У п'єсі відсутні перед- та післяісторія. Ситуація зображується у вже сформованому стані та є свого роду окремим моментом, вирваним із життя дійових осіб. Кількість дійових осіб зводиться лише до 4 членів однієї сім'ї. Центральною фігурою є "Дівчина", яка має прийняти доленосне для себе й усіх жителів міста рішення, і по відношенню до неї визначаються інші дійові особи: "Дід", "Батько, бургомістр" та "Брат" [3: 2]. Риси дійових осіб подаються суто в контексті зображуваної ситуації суперечки щодо дотримання чи недотримання релігійних догм і зводяться лише до тих, які характеризують їх, як типових носіїв релігійного світогляду різних поколінь у суспільстві. На прикладі однієї сім'ї Брехтові вдається зобразити так званий "конфлікт поколінь". Якщо дідусь втілює релігійного фанатика, для якого Біблія непорушна істина, а життя на землі нічого не варте, його син бургомістр – розважливий, обачливий і водночас набожний бюргер, який не здатен приймати кардинальних рішень, прагнучи лише зберегти вже існуючий порядок речей, і придатний для спокійного й безпечного життя, то наймолодший представник сімейства, син бургомістра, критикує релігійний догматизм, ладен піти на будь-які поступки, якщо вирішується доля тисяч людей. Брехт чітко виражає своє розчарування в здатності релігійних догм забезпечити існування суспільства. Дівчина, яка знаходиться під впливом протестантського виховання дідуса, слідує біблійним заповідям, і місто та його мешканці будуть знищені. Разом з тим, відмову пожертвувати собою, небажання померти геройською смертю заради свого рідного міста можна трактувати як критику фанатичного псевдопатріотизму, який виховувався в молоді в часи Вільгельмівського Рейху й ставив служіння батьківщині вище за окреме людське життя. Вже через декілька місяців після написання "Біблії" розпочнеться Перша світова війна, в якій мільйони юних німців втратять своє життя заради імперських амбіцій Вільгельма II. У 1917 році в шкільному творі на тему "Солодко й почесно вмерти за батьківщину" Бертольт Брехт напише: "Вислів, що вмерти за батьківщину солодко й почесно, можна розцінювати лише як тенденційну пропаганду. Прощатися з життям завжди важко, в ліжку так само, як і на полі бою, і, особливо, молодим людям у розквіті сил" [9: 6].

Перша завершена п'єса Бертольта Брехта "Біблія", хоча і є свого роду експериментом із драматичною формою 15-літнього гімназиста, містить низку рис притаманних для всієї подальшої творчості драматурга, а також особливості поетики малих драматичних форм, які характерні й для інших ранніх одноактних п'єс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Vincon Inge "Die Einakter Bertolt Brechts". Königstein / Ts. : Forum Academicum in d. Verlagsgruppe Athenäum, Hain, Scriptor, Hanstein, 1980. – 215 s.
2. Spiele in einem Akt / Hrsg. von W. Höllerer. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1961. – 570 s.
3. Bertolt Brecht Einakter und Fragmente. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984. – 270 s.
4. Bertolt Brecht. Große kommentierte Berliner und Frankfurter Ausgabe. Hrsg. von Werner Hecht, Jan Knopf, Werner Mittenzwei, Klaus-Detlef Müller. 30 Bände und ein Registerband. – Frankfurt am Main: Bd. 1., 1988. – 597 s.
5. Brecht-Handbuch: in fünf Bänden / hrsg. von Jan Knopf. – Stuttgart; Weimar: Metzler: Bd. 1. Stücke, 2001. – 661 s.
6. F. Thomsen, H.-H. Müller, T. Kindt "Ungeheur Brecht. Eine Biographie seines Werks." – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006. – 337 s.
7. Bertolt Brecht. Große kommentierte Berliner und Frankfurter Ausgabe. Hrsg. von Werner Hecht, Jan Knopf, Werner Mittenzwei, Klaus-Detlef Müller. 30 Bände und ein Registerband. – Frankfurt am Main: Bd. 26. , 1994. – 690 s.
8. Schultze V. Vielfalt von Funktionen und Modellen in Geschichte und Gegenwart: Einakter und andere Kurzdramen // Kurzformen des Dramas: gattungspoetische und funktionale Horizonte. – Tübingen; Basel: Francke, 1996. – 374 s.
9. Чирков О. С. Бертольт Брехт: Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1981. – 159 с.

Матеріал надійшов до редакції 07.10.2006 р.

Липісевичкий Н.Л. Особенности поэтики малых драматических форм в раннем творчестве Б. Брехта

В статье речь идет об особенностях поэтики малых драматических форм в раннем творчестве Б. Брехта на примере одноактной пьесы "Библия" (1913 г.), первого законченного драматического произведения Брехта. Рассматривается реализация основных признаков малых драматических форм "сокращение" и "уплотнение".

Lipisivitskyy M.L. The particularities of the short plays poetic in B. Brecht's early creation.

The article deals with the particularities of the short plays' poetic in B. Brecht's early creation on the basis of the one act play "Bibel" (1913), the first completely finished dramatic work of Brecht. Realisation of the main signs of short drama forms "reduction" and "compression" are under the investigation